



Laboratorul de  
Psihologia Dezvoltării

# Preșcolarul

- Informații pentru cadre didactice -

Realizatori: masterand Alina Cosma  
masterand Alexandra Sidor

Coordonator: lector dr Thea Ionescu

## DEZVOLTARE FIZICĂ

Etapa de 3-6 ani este o perioadă importantă de creștere pentru toate sistemele. Dezvoltarea **sistemelor muscular** și **osos** este vizibilă prin modificările graduale în înălțime și greutate. Dezvoltarea **sistemului cerebral** se observă în îmbunătățirea coordonării fizice, atenției, memoriei, limbajului, imaginației, rezolvării de probleme etc. Se observă metabolism cerebral intens în :

- lobul frontal, cu rol în atenție, planificarea și organizarea comportamentului ;
- emisfera stângă, cu rol central în dezvoltarea limbajului ;
- emisfera dreaptă, cu rol în dezvoltarea abilităților spațiale;
- cerebel, cu rol în echilibrul corporal și controlul mișcărilor;
- substanța reticulată, cu rol în susținerea și controlul atenției;
- corpul calos, cu rol în rezolvarea sarcinilor complexe și integrarea funcțiilor cognitive (percepție, atenție, memorie, limbaj).

La 5 ani creierul copilului cântărește ~ **90 % din greutatea creierului unui adult**, deși întregul corp reprezintă doar o treime din dimensiunile corpului unui adult. Acest lucru este explicat de fenomenul « **reshaping and refining** » (conturare și rafinare) a sistemului cerebral care apare în perioada 2-6 ani. Adică, creierul copilului supraproduce sinapse (sinaptogeneza) în primii 2 ani de viață urmând ca, odată cu învățarea și exersarea anumitor abilități, numărul de sinapse să se reducă (pruning neuronal al sinapselor neutilizate). Acest lucru este important și arată că în perioada 2-6 ani creierul copilului "așteaptă experiențe", iar dezvoltarea unor abilități va depinde de stimularea pe care o oferă adultul. Alături de fenomenul de pruning, asistăm și la continuarea formării de sinapse odată cu învățarea de noi abilități, astfel încât cele două fenomene - pruning și formare de sinapse - contribuie împreună la reorganizarea creierului. Chiar dacă este o perioadă de maximă plasticitate, este recomandat ca adultul să fie atent la cantitatea de stimulare pe care o oferă. Nivelul optim de stimulare este oferit de adultul care răspunde la nevoile și semnalele transmise de copil. O stimulare sub nivelul de dezvoltare al copilului împiedică formarea unei abilități, iar suprastimularea deteriorează abilitățile de învățare pentru că forțează capacitățile copilului și determină epuizare cognitivă.

## DEZVOLTARE COGNITIVĂ

### Atenția

Procesarea selectivă a informațiilor din mediu poartă numele de **atenție**. Acest proces este fundamental pentru supraviețuire din două motive. În primul rând avem o capacitate limitată de procesare (percepere) și reținere a informației. În al doilea rând, atenția asigură coerența comportamentului prin faptul că în momentul în care vrem să realizăm o sarcină, să atingem un scop, atenția ne ajută să ignorăm toate informațiile care nu sunt relevante (Miclea, 2003).

Două achiziții sunt extrem de importante la vârsta preșcolară: atenția executivă și shifting-ul atențional (comutarea atenției). *Atenția executivă* reprezintă capacitatea de focalizare (centrare) pe ceea ce este relevant pentru sarcină. La 2-3 ani este slab dezvoltată, copiii având o *distractibilitate crescută* (nu pot rămâne focalizați pe sarcină), care este redusă pe parcurs prin mărirea perioadei în care un copil rămâne implicat într-o activitate: la 2-3 ani (aprox 5 minute), la 3-4 ani (aprox. 10 minute), la 5 ani (aprox. 15-20 minute), urmând ca după vârsta de 6 ani copilul să poată fi atent pentru o perioadă de 30-40 minute.

*Shifting-ul atențional* se referă la capacitatea de a muta atenția de la o sarcină la alta. Într-o probă în care îi prezinți copilului mai multe obiecte și îi ceri prima dată obiecte care se aseamănă după culoare și apoi obiectele care se aseamănă după formă, un copil de 3 ani perseverează (continuă să dea obiectele după culoare, chiar dacă a înțeles cerința) pe când un copil de 4-5 ani reușește (trece cu ușurință de la gruparea în funcție de culoare, la gruparea în funcție de formă).

La 3-4 ani cele două procese (atenția executivă și shifting-ul atențional) se află în conflict: cu cât copilul își focalizează mai bine atenția într-o sarcină, cu atât mutarea atenției la altă sarcină este mai dificilă (Jones et al., 2003). Abia odată cu înaintarea în vârstă sistemul cognitiv al copilului va utiliza cele două abilități sincronizat, adaptând aportul fiecăreia în funcție de tipul de sarcină.

### Memoria (metamemoria și memoria autobiografică)

**Metamemoria**, o componentă a metacogniției, presupune înțelegerea faptului că propria memorie funcționează în anumite moduri, că are limite, că este mai bună în anumite condiții decât în altele și că poate fi îmbunătățită prin diferite metode. Această abilitate, cu rol important în învățarea și utilizarea cunoștințelor, apare la vârsta preșcolară și poate fi evidențiată printr-un joc în care este ascuns un obiect atractiv în prezența

copilului și este urmărit comportamentul acestuia. Fiind motivat să-și amintească unde este ascuns obiectul, preșcolarul folosește câteva strategii de memorare (Schaffer, 2007): **repetarea** (ex.: repetiție subvocală, observată prin intermediul mișcării buzelor), **organizarea** (ex.: liste aleatoare de animale, mâncare și mobilă ordonate în funcție de categorie), **elaborarea** (ex.: construirea unei propoziții care include itemii de memorat - de ex.: *pisica a băut o sticlă de lapte sub canapea*), **atenția selectivă** (ex.: atunci când i se spune că va fi întrebat despre anumite jucării aflate într-o parte a camerei, copilul se va uita la acestea sau le va numi repetat în timpul perioadei de așteptare). Metamemoria este eficientă la școlarul mic și adolescent, dar ea există încă de la vârsta preșcolară chiar dacă este limitată la situații familiare, contexte specifice și e folosită inconsistent de către cei mai mici de 6 ani.

**Memoria autobiografică** reprezintă un aspect esențial al vieții noastre. Prin reținerea evenimentelor și experiențelor importante prin care am trecut, reușim să ne construim o istorie personală de viață (cine sunt eu) și amintiri comune cu celelalte persoane (ex.: Crăciunul trecut). Memoria autobiografică are o dezvoltare mai pregnantă începând cu vârsta de 3 ani, odată cu îmbunătățirea limbajului și conturarea conștiinței de sine ("eu sunt diferit de ceilalți"). Trebuie totuși să fim atenți la două aspecte. În primul rând, copiii de 3-6 ani sunt sugestibili și pot fi ușor influențați în legătură cu lucrurile pe care și le amintesc. În al doilea rând, își însușesc adesea experiențele celorlalți, ajungând să-și atribuie întâmplări la care nu au luat parte.

## Limbajul

Un progres accelerat se observă în producerea limbajului.

- La 2 ani poate să pronunțe și cunoaște câteva sute de cuvinte. La 6 ani ajunge să cunoască în jur de 10.000 de cuvinte.
- La 3-4 ani înțeleg sensul cuvintelor, dar se axează pe un singur sens. Pentru că nu acceptă două-trei sensuri pentru același cuvânt, și nu înțeleg ironiile, sarcasmul, glumele, mesajele ambigue.
- La 3 ani începe să desprindă regulile gramaticale: folosește negația și interogația, leagă propozițiile între ele.



- Copilul folosește deja limbajul pentru exprimarea stărilor psihice (îmi pare rău), emoționale (mă simt fericit) și acțiunilor viitoare (promit că).
- La 4 ani apare un non-egocentrism în ceea ce privește emisiile verbale. Copilul își adaptează limbajul în funcție de vârsta interlocutorului (același mesaj îl spune diferit unui copil de 2 ani sau unui adult).
- În această perioadă se dezvoltă și limbajul intern (vorbirea cu sine însuși). La 2-3 ani, este caracteristică vorbirea cu sine în timp ce se joacă sau încearcă să adoarmă. La 4-5 ani prin intermediul ei își exprimă emoțiile și fanteziile, iar după vârsta de 5 ani este folosită ca și strategie de gândire cu voce tare. Acest proces este unul important, fiind considerat o strategie de autoreglare. Frecvența utilizării limbajului intern tinde să crească atunci când copilul rezolvă sarcini dificile, fără supravegherea adultului.

## Organizarea cunoștințelor

Organizarea informațiilor din mediu are un rol important în dezvoltare, determinând eficacitatea cu care răspunde copilul la o sarcină dată. Modul în care sunt organizate informațiile influențează procesele cognitive în două momente importante. În primul rând, acționează în momentul procesării input-ului (adică a stimulilor din mediu care vin în contact cu sistemul senzorial al copilului) direcționând atenția spre informațiile considerate relevante. În al doilea rând, acționează la nivel de output (respectiv răspunsul pe care-l are copilul) prin creșterea rapidității de a răspunde (scăderea timpului de reacție) în anumite sarcini. Copilul are un rol activ în structurarea informațiilor pe care le extrage din mediu. Deja la vârsta de 3 ani structurează experiențele cotidiene sub formă de *scenarii* și *narațiuni*.

Mai mult, copilul poate fi asemănat cu un om de știință. Pentru că are nevoie să-și explice lumea din jur, preșcolarul își formează un set de *teorii naive*. Pe măsură ce acumulează experiență, copilul păstrează teoriile care sunt confirmate și le înlocuiește pe cele care sunt infirmate.

- Pentru a înțelege obiectele și proprietățile lor copilul apelează la **fizica naivă**. Încă de la sfârșitul primului an de viață și progresiv în anii ce urmează, copilul are formate teorii implicite relativ corecte despre proprietățile de bază ale obiectelor (de ex.: soliditatea lor), spațiu și gravitație.

- Pentru a înțelege ființele, preșcolarul apelează la **teorii naive de biologie**. Pe baza observației directe a animalelor și cu ajutorul relatărilor

adultului, el își explică mișcarea, creșterea, structura internă, ereditatea, boala și vindecarea. La 4 ani copilul este convins că doar animalele au mișcare autoinițiată, iar obiectele sunt mișcate de oameni, că doar animalele își modifică dimensiunile și înfățișarea, că ființele vii sunt alcătuite din sânge și oase, iar obiectele din metal sau material, că doar ființele vii nasc pui care le seamănă, că boala permanentă este moștenită de la părinți, iar boala temporară este luată prin contact cu alte persoane și că animalele se vindecă de la sine, pe când lucrurile trebuie reparate de om.

- Pentru a înțelege comportamentul oamenilor copiii construiesc **psihologia naivă**. Preșcolarii trec de la atribuirea unor cauze externe la explicarea acțiunilor oamenilor pe baza caracteristicilor interne. Încă de la vârsta de 1 an, copii înțeleg *intenționalitatea* comportamentului (faptul că oamenii realizează comportamente pentru a atinge un scop). A doua achiziție importantă se dezvoltă între 2-5 ani și desemnează înțelegerea faptului că alți oameni au o lume internă, care este distinctă pentru fiecare individ. Numită « *theory of mind* » (**teoria minții**), această abilitate se dezvoltă treptat. La 2 ani copiii înțeleg dorințele, leagă dorințele de comportament și înțeleg că dorințele cauzează comportamentul. La 3 ani separă lumea mentală de realitatea fizică (ex.: înțeleg că este o diferență între a-mi imagina o prăjitură și a avea o prăjitură).

### Raționamentul

Preșcolarul poate realiza raționamente în domeniile familiare lui. La 3 ani poate generaliza o caracteristică constatată la câțiva dintre membrii unei categorii, pentru toți membrii categoriei, aceasta fiind o formă de *raționament inductiv* (ex.: Toți renii au coarne / Toți cățelușii latră). În perioada preșcolară se dezvoltă abilitatea de a raționa *ipotetico-deductiv* (ex.: Dacă e iarnă, atunci vine Moș Crăciun. E iarnă. Deci vine Moș Crăciun) și *raționamentul liniar*, bazat pe relații mai abstracte (ex.: Alin este mai mare decât tine pentru că tu ești mai mic decât mine și eu sunt mai mic decât Alin).

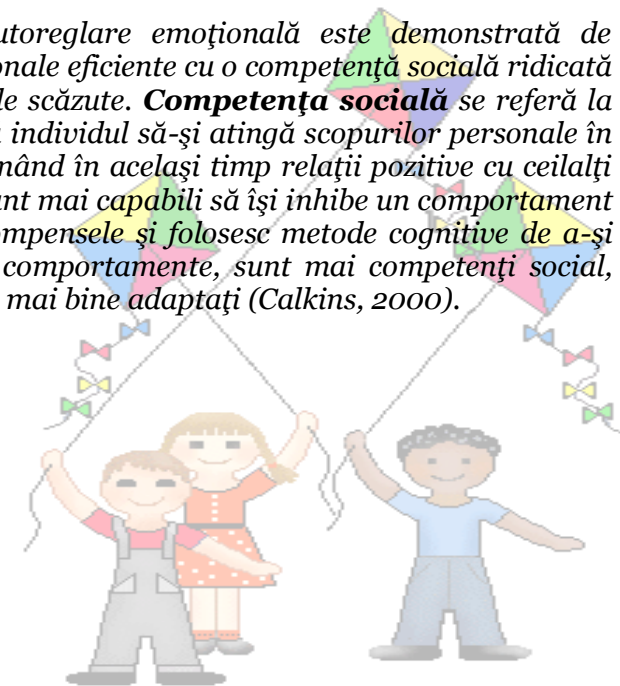
O atenție considerabilă este centrată pe utilizarea *analogiilor* (Gentner, 2008) pentru că reprezintă atât o abilitate prezentă la preșcolară, cât și o metodă pe care adultul o poate folosi pentru a dezvolta raționamentul la copii. Analogiile au rol important în rezolvarea de probleme pentru că facilitează extragerea similarității situațiilor, înțelegerea conceptelor abstracte și a metaforelor, inducerea unei structuri.

### DEZVOLTAREA SOCIO-EMOTIONALĂ

În perioada preșcolară, copilul denumește și recunoaște emoțiile proprii și ale persoanelor din jur, acest lucru permițându-i să răspundă adecvat la propriile trăiri emoționale, cât și ale celorlalți. La vârsta de 3 ani, copilul are etichete verbale pentru și recunoaște emoții ca: bucuria, furia, frica și tristețea, ajungând ca la vârsta de 5-6 ani această paletă de etichete să fie mult mai amplă, fiind incluse rușinea, vinovăția, jena, empatia.

În această etapă de vârstă copilul dobândește o abilitate esențială pentru dezvoltarea ulterioară: *autoreglarea emoțională* (controlul propriilor emoții și dorințe). **Autoreglarea emoțională** implică abilitatea de inițiere, inhibiție sau modulare a proceselor fiziologice, cognițiilor și comportamentelor relaționate cu emoțiile astfel încât să fie atinse scopurile individuale (Thompson, 1990). Pentru a-și regla emoțiile negative preșcolarul folosește strategii *comportamentale* (distragere prin joc) și *strategii cognitive* (mutarea gândurilor de la situație, considerarea lucrurilor într-o lumină mai pozitivă). Un aspect esențial în reglarea emoțională este dezvoltarea abilității de a diferenția între *stresori care pot fi controlați* (o temă de casă) și cei care *nu pot fi controlați* (proceduri medicale dureroase). Copiii mai mari recunosc mai repede circumstanțele care nu pot fi controlate și încearcă să se adapteze la situație, nu să o schimbe.

*Importanța abilității de autoreglare emoțională este demonstrată de asocierea unei reglări emoționale eficiente cu o competență socială ridicată și probleme comportamentale scăzute. Competența socială se referă la un set de abilități care ajută individul să-și atingă scopurilor personale în interacțiunile sociale, menținând în același timp relații pozitive cu ceilalți (Saarni, 1999). Copiii care sunt mai capabili să își inhibe un comportament neadecvat, care amână recompensele și folosesc metode cognitive de a-și controla propriile emoții și comportamente, sunt mai competenți social, mai plăcuți de către colegi și mai bine adaptați (Calkins, 2000).*







Informațiile cuprinse în acest pliant sunt derivate din studii de specialitate realizate în numeroase laboratoare internaționale, al căror scop general este **avansul cunoașterii științifice pentru a optimiza dezvoltarea copiilor**. Dacă doriți să participați la studiile realizate în laboratorul nostru ne puteți contacta la:

**Laboratorul de Psihologia Dezvoltării**

din cadrul **Universității Babeș-Bolyai,**  
**Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației,**  
**Catedra de Psihologie,**  
Str. Republicii 37, 400015, Cluj-Napoca.

[www.devpsychology.ro](http://www.devpsychology.ro)

---